

חמת ונוד

"החמת שיעורה בפקעיות של שתי, אם אינה מקבלת של שתי אף על פי שמקבלת של ערב טמאה"¹. החמת היא עור שלם של בהמה המשמש כלי להכיל בו דברים. בתנ"ך נזכרת החמת רק במקום אחד, בסיפורה של הגר² ככלי המיועד לקבל נוזלים, מים. בשאר ספרי התנ"ך כלי זה נקרא נאד, נאד החלב³, נאד היין⁴. אין לדעת מתי חל השינוי במונח, ואם אולי כבר כברא-שית חמת עבור נאד המים הוא ביטוי ארכאי.

במשנה השם היחיד המקובל עבור עור בהמה המשמש לקבלת נוזלים הוא נוד, למשל "נודות יין ושמן"⁵. לנוד יש סידור מיוחד המקל על השימוש בו לנוזלים הלוא היא שפופרת הנוד, דרכה שופכים את הנוזלים אל תוך הנוד או מתוכו. החמת משמשת לקבלת דברים אחרים כגון פקעיות של חוטים. הדבר מתברר ממשנה אחרת⁶, המדברת על האפשרות לעשות מחמת תורמל (תרמיל), תיק גדול להחזיק בו חפצים. חמת ותורמיל קרובים זה לזה בתפקידם, לכן נזכר דינם בנשימה אחת⁷, אלא שהחמת גדולה מן התורמל⁸. מידת החמת ניתנת לנו כאן כמו זו של התורמל בקנה מידה של יבש לא של לח. שאלה היא אם אפשר לעשות משטיח של עור כלי המחזיק נוזלים, אבל חמת אפשר לעשות ממנו⁹. חמת אפשר לעשות גם מעור הדג, כמו תורמול¹⁰, אבל אי אפשר לעשות נוד מעור הדג. בגמרא מדובר¹¹ על חמת שתופרים אותה ושהמידה הפוסלת אותה מלהיות כלי המקבל טומאה, אם נקרעה, היא כשמוציאה פקעיות של שתי. אין גם אפשרות להכניס רמונים או פקעיות לתוך נוד דרך שפופרת הנוד, שמידתה כרוחב שתי אצבעות¹².

המשנה הקודמת למשנה שלנו¹³ קובעת את שיעורו של נקב, שניקב בו כלי, המטהר אותו מטומאתו מפני שנפסל משימושו הקודם. תנא קמא אומר: "כל כלי בעלי בתים שיעורן ברמונים", נקב שדרכו יפול רמון מתוך הכלי מבטל אותו מלהיות עוד כלי ומטהר אותו. רבי אליעזר חולק עליו ואומר

במה שהן. בעל הבית חס על כליו. כל זמן שהם משמשים עוד, ואפילו בדוחק, למטרה ששימשו בה עד עכשיו, הוא אינו זורק אותם, וכדוגמות מביא רבי אליעזר את קופות הגננים והבלנים. משנה ב' מוסיפה עוד דוגמות נוספות, ביניהן גם את "החמת שיעורה בפקעיות של שתי" וכו'. צורת המשנה מקוטעת וקשה, וכל המפרשים בדעה אחת, שאין להבין אותה בצורתה הנוכחית. אם מידת הנקב בחמת שתקבל עוד טומאה היא שתקבל פקעיות של ערב, שהן כפולות בגודלן מפקעיות של שתי¹⁴, לשם מה מזכירה המשנה בכלל את השתי, מידה שאמנם נתנה לנו הברייתא שהבאנו קודם? כדי לפתור את הקשיים הציעו תיקונים שונים בגירסתה, לקרוא "טהורה" במקום "טמאה", לפרש את "אף על פי" כ"הואיל"¹⁵. אבל גם תיקונים אלה לא יפתרו את השאלות ששאלנו. מלבד זה מצאתי בכל כתבי היד ובדפוסים את הנוסח שנמצא גם אצלנו.

אולי אפשר להבין את פשט המשנה כך: שיעור רגיל של חמת ליטהר על ידי נקב הוא כנ"ל כשהנקב הוא בגודל של פקעת של שתי, פקעיות שהיא מיועדת להחזיקן. אבל חמת שהיתה מיועדת מראש לקבל (גם) פקעיות של ערב, אף על פי שהיא נקובה ומקבלת עכשיו רק כאלה, ולא של שתי, היא טמאה.

כך צריך להבין גם את הבבא השניה. "בית קערות שאינו מקבל קערות אף על פי שמקבל את התמחויין טמא". בית קערות מיועד לקבל קערות. שיעור רגיל שיטהר הוא אם הוא מנוקב שאינו מקבל עוד קערות. אבל אם היה מיועד מראש לקבל גם תמחויין אינו נטהר על ידי נקב בגודל זה וטמא, עד שינוקב נקב גדול ואינו מקבל עוד תמחויין.

רמז לפתרוןנו אפשר למצוא בבבא השלישית. "בית הרעי שאינו מקבל משקין אף על פי שמקבל את הרעי טמא, רבן גמליאל מטהר, מפני שאין מקיימין אותו". בית הרעי מיועד כידוע לקבל משקין (שתן) ורעי. אם אינו "מקבל [עוד] משקין, אף על פי שמקבל [רק] את הרעי טמא" לפי התנא קמא. אבל בדין זה, ובוזה בלבד¹⁶, חולק רבן גמליאל "מפני שאין מקיימין אותו" (לא אותם!), בהדגישו את בית הרעי.

מקובל גם במשניות אחרות אנו צריכים להשלים מילים המובנות מאליהן כגון "רק": "מפני שהוא כמוציא [רק] פרוטות (טיפות טיפות)"¹⁷. "אוכלין

ושותין [רק] מבעוד יום" 18. "רבי שמעון בן גנס אומר, פורסין עור של גדי על גבי שידה תיבה ומגדל שאחו בהן את האור מפני שהוא [רק] מחרך" 19. "טרפה שינקה מן הכשרה, קיבתה מותרת מפני ש[רק] כנוס במעיה" 20. וכן "אף על פי שזה שמע וזה שמע, זה כוון לברו וזה לא כוון לברו [זה יצא ידי חובתו וזה לא יצא]" 21. לזה מתכוון כנראה גם תפארת ישראל בפירושו 22 23. זה נראה גם פשט המשנה: "אלו נערות שיש להן קנס" 24 25. הגמרא שהיא לה ברור, שצריך להשלים את המשנה, שואלת את השאלה שהיא ניכרת מראש כריטורית או דידקטית 26: "הני נערות פסולות אית להו קנס כשירות לא?", ומשלימה את המשנה כאילו כתוב בה: "[גם] אלו נערות (אף על פי שהן פסולות) שיש להן קנס". גם מלאכת שלמה מפרש בדומה ומעדיף את הגירסה עם ו'ו' כ"ניחא טפיי".

1	כלים פרק י"ו מ"ב.	2	בראשית כ"א י"ד ט"ו י"ט.
3	שופטים ד' י"ט.	4	שמואל א' ט"ז כ'.
5	שבת פרק ט"ו מ"ב.	6	כלים פרק כ"ח מ"ה.
7	כלים פרק כ"ד מ"א ; נגעים פרק י"א מ"א ; מקואות פרק י' מ"ג ועוד.		
8	כלים פרק כ' מ"א.	9	שם פרק כ"ח מ"ה.
10	שם פרק כ"ד י"א.		
11	חולין דף קל"ח ע"א ; תוספתא כלים בבא מציעא פרק ו'.		
12	מקואות פרק ו' מ"ו.	13	כלים פרק י"ז מ"א.
14	כתובות פרק ה' מ"ט.		
15	מלאכת שלמה.	16	תפארת ישראל.
17	כלים פרק ב' מ"ו.		
18	תענית פרק א' מ"ו.	19	שבת פרק ט"ז מ"ה.
20	חולין פרק ח' מ"ה.		
21	ראש השנה פרק ג' מ"ו.	22	בועז ס"ק א'.
23	חמת (לא נוד!) של עור עזים שהכילה גם פקעיות של צמר נמצאה במערות במדבר יהודה. היא מוצגת במוזיאון ישראל בהיכל הספר. תמונתה ותיאורה נמצאים בספר ברי-כוכבא מאת יגאל ידן, "ספרית מעריב", ירושלים תשל"א ע' 115—116.		
24	כתובות פרק ג' מ"א.		
25	בחלק מן הדפוסים הנוסח הוא "ואלה נערות", רמב"ם ; בבא קמא דף ל"ח ע"ב.		
26	כתובות דף כ"ט ע"א.		